

„CSODÁLATOS KIRÁNDULÓNK” SZELLEMI TÁRSA

(MARIJAN MATKOVIĆ, 1915—1985)

BOSNYÁK ISTVÁN

A sajtónekrológok már megírtak mindent, amit a tehetetlen búcsúszó egyáltalán szembeszegezhet az egyszer-élő-egyszer-haló alkotóember végző távozásának első döbbenetével.

Megírták, például, hogy lírikusként és drámaíróként indult a horvát irodalmi baloldalon, amiért is *logikusan* lett a *Pečat* munkatársa s egész életre szólóan Krleža és a Krleža-tábor fegyvertársa az irodalmi élet „csendes” és „viharos” zajlásában.

S rendre felsorolták a búcsúztatók az írott szó és az értelmiségi tett egységét programatikusan vállaló és gyakorlatilag is szorgalmazó Matković legfőbb tevékenységi posztjait: a Horvát Nemzeti Színház igazgatója, a Dubrovnikai Nyári Játékok egyik alapító tagja, a Horvát Íróegyesület elnöke, a JAZU elnökségi tagja, Irodalmi Osztályának titkára, folyóiratának, a *Forum*nak alapító főszerkesztője s Irodalom- és Színháztörténeti Intézetének igazgatója volt életének egy-egy szakaszában, egyelőre még föl sem mérhető kreatív-szervezői megvalósulásokat, időtálló eredményeket hagyva maga után valamennyi poszton.

S dicsérték a teatrológust, a színi- és irodalomkritikust, az irodalmi, képzőművészeti és útiesszék európeér erudíciójú íróját, sőt a művelődési és művészeti tárca műfajának szenvedélyes ápolóját is. Mindenekelőtt azonban a drámaíró, aki főként történelmi-mitológiai témájú, ám mindig aktuális jelentésű drámáival tartósan beírta nevét a huszadik századi horvát dráma, s lévén hogy országszerte játszották darabjait: nemcsak a horvát, de a jugoszláv színi élet újabb történetébe is.

S hírt adtak a búcsúztatók arról is, hogy tíz vaskos kötetből álló válogatott műveinek sorozatát csaknem egészében máris előkészítették a kiadásra, az életét és munkásságát bemutató első krónika-kötet pedig búcsúsoraink írásakor talán már napvilágot is látott.

S közben nem feledkeztek meg a nekrológusok, természetesen, e sok

műfajú és több dimenziós, intenzitásban és extenzitásban egyaránt kiemelkedő horvát és jugoszláv életmű méltó jutalmairól: a Goran-, Sterija-, Nador-, Herder- és AVNOJ-díjról sem . . .

„Mindent elmondtak” tehát a búcsúztatók, ami az életről és műről, az alkotóútról és eredményeiről ebben a szomorúan és reménytelenül konvencionális műfajban, a nekrológban egyáltalán elmondható.

Szóljon hát ezúttal a búcsúszó arról, amiről előzetesen még nem esett szó. Arról, hogyan kötődött ez az eleven, nemcsak esztétikumra, de kulturális tetre is mindig kész matkovići szellemiség a jugoszláviai magyar irodalomhoz.

A kötődés alanya, tárgya és eszköze természetesen Sinkó Ervin volt. Mégpedig nemcsak és nem is elsősorban a közlékeny, baráti szóra mindig éhes — mert évtizedekig hazátlan — s a felszabadult Zágrábban végül is házára találó *ember*, hanem mindenekeleltt az *író* és a „krležianus” *irodalompolitikus*.

Hisz Marijan Matković volt szerzőnk első igazán jelentős, Zágrábban megjelenő könyvének, a *Tizennégy nap* horvát kiadásának legelső *értő* kritikusa, aki 1948-ban, az induló *Hrvatsko kolo* első számában jól kihallatszó affirmatív különvéleményt fogalmaz meg a *Djelo* című pártlapban felkavart ideológiai vita ellenében, s közvetve bár, de *védi* a regényt a zogovićista dogmatikától.

S egy évvel később — a sorsdöntő történelmi *fordulat* után — ismét közös szellemi platformon találjuk e két krležai „antibarbarust”: a Horvát Íróegyesület országos visszhangot fölverő nevezetes kritika-vitáján ők ketten (és Ranko Marinković) a főreferensek az egyelőre még diszkréten folyó, de voltaképpen máris a ljubljanai írókongresszust anticipáló irodalompolitikai „olvadás” ügyében.

Még ugyanebben az évben, 1949-ben, újabb fontos adat jelzi írónk alkotói együttműködését: Marijan Matković szerkeszti a *Književne studije*, avagy a „parttalan realizmus” kötetét s írja hozzá a sinkói esztétikai gondolkodást jugoszláv és nemzetközi koordinátarendszerben méltató szerkesztői utószót.

1952-ben viszont az első színre kerülő Sinkó-dráma recepcióját egyengeti a tizenhét évvel fiatalabb, de a horvát irodalomban érthetően affimálódottabb zágrábi íróárs: interjút készít az *Elítéltek* szerzőjével a *Vjesnik* számára, s ugyanott részt vesz e Sinkó-drárával foglalkozó kritikusi kerekasztal-vitán is, M. Škiljan, J. Horvat, M. Franičević és I. Dončević mellett talán a legtermékenyebb rezonanciát tanúsítva e művel.

S néhány évvel később, 1957-ben ismét közös irodalmi vállalkozás részvevői: a Mirko Božić, Vjekoslav Kaleb és Sinkó Ervin szerkesztésében induló *Literatura* c. folyóirat negyedik számától a szerkesztőséghez csatlakozik Marijan Matković is . . .

A negyvenes-ötvenes években tehát szinte párhuzamosan fut s közben

gyakran érintkezik e két alkotói pálya, és talán nem is egészen véletlenszerű a körülmény, hogy 1950-ben és 1955-ben a két író együtt érdemli ki a Horvát Népköztársaság kormányának, illetve a Horvát Íróegyesületnek a díját, mint ahogy, szintén 1950-ben, együtt válnak a Jugoszláv Tudományos és Művészeti Akadémia levelező tagjaivá is.

Nem kevésbé termékenyek azonban az alkotói együttműködés szempontjából a hatvanas évek sem. 1962-ben Sinkó a Matković szerkesztette, induló *Forum* szerkesztőségi tagja s haláláig, 1967-ig állandó munkatársa, 1963-ban pedig az ugyancsak Matković szerkesztette kapitális Krleža-monográfia egyik társszerkesztője és négy rész tanulmányának szerzője.

Aztán nem sokkal Sinkó halála után Marijan Matković megírja a magyar nyelven is ismertté vált, 1968-ban az *Új Symposion*-ban, 1972-ben pedig a budapesti Akadémiai Kiadó *Szomszédtság és közösség* c. kapcsolattörténeti gyűjteményében is megjelenő Sinkó-esszéjét, amely kétségtelenül mindmáig a legjobbak közé tartozik e műfajban a délszláv és a magyar irodalmakban.

E nevezetes esszé, a „csodálatos kiránduló kirándulásáról” szóló vezetibe aztán azt a Matković szerkesztette posztumusz Sinkó-kötetet, amely szerzőnk prózaverseit, elbeszéléseit, esszéit, tanulmányait és naplójegyzeteit emeli be a horvát irodalom öt századának történetébe, világosan kimondva, hogy e magyar író életműve egyebek közt a horvát irodalom alkotórésze is.

Anyanyelvű irodalmi közvéleményünk előtt kevésbé ismert viszont Marijan Matković két utolsó nagy vállalkozása a Sinkó-életmű délszláv recepciója terén. Először egy vaskos gyűjteményes kötetben megjelenteti a teljes *Egy regény regényét*, s válogatást közöl Sinkó prózaverseiből, esszéiből és antisztalinista publicisztikájából, bevezetőül pedig, dicséretes filológusi leleménnyel, Isaac Deutscher Jugoszláviában még nem ismert Sinkó-esszéjét teszi meg (*Sablant kruži Evropom*. Globus, Zgb. 1982). Ezt követően pedig a JAZU évkönyvsorozatának 1983. évi, 400. számában — Josip Horvat, Zora Ruklić és Ljubo Wiesner naplóival együtt — közzéteszi Sinkó háborús naplóinak legnagyobb részét, az ún. drvari naplót, a bevezető tanulmányban viszont jelentős új hangsúlyokkal is gazdagítja saját Sinkó-értelmezésének addigi eredményeit.

Ha most mindehhez hozzáadjuk még azt a szintén nem mellékes életrajzi ténytet, hogy Marijan Matković a JAZU Irodalom- és Színház-történeti Intézetének igazgatójaként és a Sinkó Ervin Alapítvány zág-rábi képviselőjeként személyesen is hozzájárult ahhoz, hogy Zágráb város — a formális jogszabályok ellenére — lemondjon a Sinkó-művek mindenkori tiszteletdíjának feléről, s azt tartósan a jugoszláviai magyar irodalom és kultúra fiatal ígéreteinek támogatására hivatott újvidéki alapítványra ruházza át — akkor nyilván nem hat kegyeletes túlzás-ként a megállapítás, hogy anyanyelvű irodalmunk és kultúránk Marijan

Matkovićot az országos gyász mellett némi saját gyásszal is gyászolni hivatott.

Mint irodalmunk egyik nagy életművének legnagyobb, legterméke-nyebb receptorát és szellemiségének együttrezdülő népszerűsítőjét a horvát s általában a délszláv irodalmakban.

Boško Petrović: A szabadság emlékműve ciklusból I., 1945